

КОНЦЕПЦІЯ МОВНОЇ ОСВІТИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВНЗ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

Навчання іноземних студентів є одним із важливих чинників становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору. Для іноземних громадян, які навчаються в українських ВНЗ, українська/російська мова є мовою соціокультурного оточення й обов'язково викладається з метою формування вмінь міжкультурної комунікації, а також засобом усебічного розвитку й формування їх як майбутніх фахівців і професійних особистостей. Тому створення й ухвалення концепції мовної освіти є базовим складником навчання іноземних громадян. На сьогодні концепція «Мовної підготовки іноземців у ВНЗ України» розроблена колективом авторів, до складу якого входять докт. пед. наук Ушакова Н.І., докт. філол. наук. Дубічинський В.В., канд. філол. наук Тростинська О.М. [17], що пройшла громадське обговорення [21]. Підготовлено навчальні плани та типові програми навчальних дисциплін для іноземних студентів [1, 5, 11].

Ознайомившись із концепцією, вважаємо за доцільне висловити міркування щодо її змісту та окремих положень.

У Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця накопичений значний досвід у системі мовної підготовки іноземних громадян. Одним із пріоритетних напрямів діяльності університету, згідно зі стратегією розвитку ХНЕУ ім. С. Кузнеця, є підготовка компетентних фахівців, зокрема й для інших країн світу. З огляду на це розроблено системні підходи щодо формування загальних, фахових та інтегральних компетентностей [6, 18, 19].

Залучення до навчання іноземних студентів стає одним із важливих складників формування контингенту і сприяє підвищенню авторитету

університету не тільки в Україні, а й за кордоном. У ХНЕУ ім. С. Кузнеця станом на 01.01.2016 року навчається 2028 іноземних громадян з 42 країн світу. На денній формі навчається 913 іноземних студентів, на заочній – 1115 іноземних студентів.

З метою адаптації іноземних громадян до умов навчання в ХНЕУ ім. С. Кузнеця працює підготовче відділення, що має ліцензію АД № 072926 на здійснення підготовки іноземних громадян до вступу у вищі навчальні заклади терміном дії до 2022 року.

Мовну підготовку на підготовчому відділенні здійснюють викладачі кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян, серед яких: 1 професор, 13 кандидатів наук, доцентів; 2 кандидат наук, старший викладач; 5 старших викладачів; 12 викладачів. Більшість викладачів мають досвід роботи з іноземними громадянами 10-20 років. За роки існування кафедри постійно оновлюється навчально-методична база.

У ХНЕУ ім. С. Кузнеця підготовлено понад 3225 спеціалістів для 85 країн Азії, Африки, Європи, Америки. 72 з них здобули в університеті ступінь PhD з економіки. Випускники університету працюють на відповідальних державних посадах: прем'єр-міністра, голови правління Національного банку, директорів фірм та підприємств в Україні, викладають у вищих навчальних закладах Китаю, В'єтнаму, Нігерії, Польщі, Німеччини, Болгарії, Чехії, Словаччини, продовжують навчання в Канаді, США, Росії, Франції, Англії. Напрацювання університету в цій сфері високо оцінені в різних країнах.

Важливим чинником ефективної підготовки іноземних громадян є мовна освіта. Українська/російська/англійська мова для іноземних громадян є не тільки навчальним предметом, а й освітньою дисципліною, Відповідно до **Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання**

[2] (*Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*) мовна підготовка іноземних громадян повинна бути професійно спрямованою. На наш погляд, загальноприйнятий підхід [17, с. 139] мовної освіти міг би бути певним чином видозміненим і по-іншому структурованим.

Для забезпечення професійно орієнтованої мовної освіти у ВНЗ України вважаємо за необхідне запровадження двох рівнів мовного навчання іноземних громадян:

1) базовий рівень

(реалізують навчальні дисципліни "Українська/російська мова як іноземна", "Іноземна мова (українська /російська)");

"Язык специальности и культура профессиональной речи" для иностранных студентов 2 курса всех специальностей всех форм обучения, "Основы научной речи в учебной и профессиональной деятельности" для иностранных студентов 2 курса всех специальностей всех форм обучения.

2) фахово орієнтований рівень

(реалізують дисципліни "Українська/російська ділова мова для іноземних студентів"; "Українська/російська мова (за професійним спрямуванням) для іноземних студентів; "Жанры научного стиля речи" для иностранных студентов 3 курса всех специальностей всех форм обучения, "Основы деловой коммуникации" для иностранных студентов 3 курса всех специальностей всех форм обучения, "Українська мова науки, аналітичної сфери та управління" для іноземних студентів "Бизнес-курс русского языка" для иностранных студентов 5 курса всех специальностей всех форм обучения).

На базовому рівні мовну підготовку іноземних громадян доцільно здійснювати за такою структурою: **початковий етап** (підготовчий факультет для іноземних студентів або початкова мовна підготовка іноземних магістрантів, стажистів, аспірантів), **поглиблений** (основний) етап підготовки іноземних студентів (I курс навчання у ВНЗ), **завершальний** етап (II курс навчання ВНЗ)

На фахово орієнтованому рівні для мовної підготовки іноземних громадян пропонуємо таку структуру: **етап ділової комунікації** (III курс на рівні бакалавра), **етап професійної комунікації** (IV–V курси, а саме: останній рік навчання на бакалавраті, магістратура, а також аспірантура).

Такий підхід передбачає відповідне навчально-методичне забезпечення, яке частково розроблене кафедрою українознавства і мовної підготовки іноземних громадян ХНЕУ ім. С. Кузнеця [7–10, 12–16, 20].

Представлену структуру мовної освіти вважаємо за доцільне застосовувати для іноземних громадян, які під час вступного тестування виявляють рівень володіння українською /російською мовою нижчий за **B1** за всіма видами мовленнєвої діяльності. Якщо ж іноземні громадяни підтверджують володіння українською /російською мовою на рівні **B2**, вони вивчають дисципліни фахово орієнтованого рівня: *українська/російська ділова мова, українська/російська мова (за професійним спрямуванням)* за окремими спеціальними програмами (коректований курс) для іноземних студентів. Необхідність у цих програмах мотивована тим, що такі студенти потребують удосконалення наявного рівня володіння *українською/російською мовою як іноземною*, тому упродовж 1–2 курсів для них повинна бути створена програма *коректованого навчання* на базовому рівні. У такому разі студенти не навчаються на підготовчому відділенні, а починають мовну підготовку з першого курсу.

Варто зауважити, що окремі елементи фахово орієнтованого рівня мають бути введені на базовому рівні, як от: термінологічна лексика, професійно орієнтовані тексти, комунікативні ситуації професійного змісту тощо.

Кожен рівень та етап передбачають досягнення відповідного комплексу компетентностей як показника якості опанування мови. Ці компетентності формують увесь спектр комунікативного потенціалу майбутнього фахівця як мовної особистості:

ЗАГАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОВОЛОДІННІ МОВОЮ

Класифікація компетентностей за НРК	Знання	Уміння	Комунікації	Автономність та відповідальність
Здатність спілкуватися	Розуміти культурні	Складати різні види текстів за	Слухати й розуміти	Добирати та обробляти

другою мовою	аспекти й соціальні умови функціонування мови в різних географічних, соціальних та комунікативних середовищах.	їх цільовою спрямованістю.	різні повідомлення, а також говорити свідомо і чітко	інформацію.
Здатність спілкуватися з нефаківами своєї галузі (з експертами з інших галузей)	Розуміти висловлювання мовців різних сфер діяльності й послуговуватися мовою в позитивний та соціально відповідальний спосіб.	Залучати студентів до критичного і конструктивного діалогу. Переконаливо формулювати власні думки (усно чи письмово) та враховувати всі наявні погляди.	Спілкуватися (письмово чи усно), розуміти і бути зрозумілим у різних ситуаціях	Відкрито визнавати думки та висловлювання співрозмовників, брати участь у конструктивному діалозі; бути впевненим під час публічного виступу.

Окрім загальних компетентностей є спеціальні (фахові, предметні) компетентності, що залежать від предметної галузі та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю.

Кожен рівень і етап створює свої можливості для реалізації спеціальних мовних компетентностей.

На *початковому етапі* базового рівня необхідно:

- здійснювати адаптацію до спілкування в чужомовному середовищі;
- сприяти подоланню психологічних бар'єрів у мовленнєвій поведінці;
- культивувати внутрішню потребу вивчати українську /російську мову;
- ознайомлювати з елементами мовленнєвого етикету;
- прищеплювати правила та норми поведінки в іншомовному соціокультурному середовищі;

- формувати базові фонетичні, лексичні, граматичні, орфоепічні, правописні вміння.

Поглиблений етап базового рівня передбачає:

- ґрунтовне вивчення лексики, морфології та синтаксису з опорою на висловлювання і текст як основні одиниці навчання,

- набуття навичок читання, аудіювання, відтворювального говоріння;
- оволодіння нормами мовленнєвого етикету;
- удосконалення вміння міжкультурної комунікації
- формування здатності до аналізу мовних явищ та закономірностей;

На *завершальному етапі* базового рівня передбачається:

- розуміти зображувально-виражальні можливості української/ російської мови, тобто здатність адекватно сприймати, оцінювати і відтворювати почуте чи прочитане;

- виявляти стилістичні особливості різножанрових текстів;
- складати різні види текстів за їх цільовою спрямованістю;
- слухати й розуміти різні повідомлення, а також говорити свідомо і чітко; спілкуватися (письмово чи усно), розуміти і бути зрозумілим у різних ситуаціях.

На *фахово-орієнтованому рівні* етап ділової комунікації передбачає:

- гармонійний розвиток умінь в основних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі);

- уміння сприймати та розуміти усне й писемне ділове мовлення;
- самостійно створювати усні й письмові діалогічні й монологічні висловлювання різних типів, жанрів мовлення в ділових сферах спілкування;
- вести діалог у ситуаціях ділового спілкування з дотриманням вимог мовленнєвого етикету;

- правильно оформляти ділову документацію відповідно до державних стандартів.

На етапі професійної комунікації реалізуються такі компетентності:

- уміння доцільно використовувати засоби української/російської мови в практиці професійного спілкування;

- знання фахової термінології та вміння її доцільно використовувати;
- уміння редагувати власне та чуже мовлення;
- здатність до контролю, самоконтролю результатів мовленнєвої діяльності.
- здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні і невербальні засоби і способи для оформлення думок у різних сферах спілкування;
- уміння встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації;
- досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення.

Варто зауважити, що додаткові можливості для розгортання творчої ініціативи ВНЗ створює Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII – Закон України, прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 року. Велику увагу в ньому приділено самостійній роботі студентів та забезпеченню вибіркової складової освітньо-професійних програм для студентів. Цей чинник необхідно враховувати для забезпечення належного рівня мовної освіти іноземних студентів. У ХНЕУ ім. С. Кузнеця розроблено й упроваджено систему МАЙНОРІВ для рівня бакалавра та МАГ-МАЙНОРІВ для рівня магістра. Кафедра українознавства і мовної підготовки іноземних громадян запропонувала відповідні МАЙНОРИ і МАГ-МАЙНОРИ для іноземних студентів. Нижче пропонуємо, розроблені кафедрою українознавства і мовної підготовки іноземних громадян МАЙНОР та МАГМАЙНОР з російської мови для іноземних студентів.

Основи професійної та ділової комунікації (російська мова для іноземних студентів)

Пререквізити (базові знання, необхідні для успішного опанування компетентностями):

Базові знання з російської мови, з основ економічної теорії.

Компетентність, що забезпечує:

Вивчення майнора забезпечує формування в майбутніх фахівців здатності до участі у професійній та діловій комунікації мовою навчання, до створення текстів науково стилю різних жанрів, до складання та редагування ділових паперів.

Навчальні дисципліни майнора

Назва дисципліни
<u>Мова спеціальності та культура професійного мовлення</u>
<u>Основи наукового мовлення в навчальній та професійній діяльності</u>
<u>Жанри наукового стилю</u>
<u>Основи ділової комунікації</u>

Бізнес-курс російської мови

Пререквізити (базові знання, необхідні для успішного опанування компетентностями):

Знання російської мови на рівні завершального етапу навчання.

Коротка анотація дисципліни (загальна характеристика, особливості, переваги):

Навчальна дисципліна «Бізнес-курс російської мови» ***буде корисна*** майбутнім фахівцям з російською мовою навчання та тим, хто планує працювати в міжнародних компаніях.

Дисципліна «Бізнес-курс російської мови» розкриває специфіку усної та писемної реалізації ділового російського мовлення та надає студентам можливість удосконалювати навички ділової комунікації, які базуються на знаннях бізнес-лексики та основах ділового етикету.

Вивчення дисципліни «Бізнес-курс російської мови» має свою специфіку, оскільки основним його завданням є поєднання декількох аспектів: засвоєння фахової термінологічної лексики, знання граматичних особливостей офіційно-ділового стилю; формування навичок укладання документів різного призначення, досягнення високого рівня мовної підготовки управлінця.

Проаналізувавши концепцію мовної освіти іноземних студентів у ВНЗ України, можемо внести до неї деякі корективи стосовно структури навчальної діяльності студентів цієї категорії. Вважаємо, що мовна освіта має

здійснюватися на двох рівнях: базовому, який поділяється на три етапи (початковий, поглиблений та завершальний), та на фахово орієнтованому рівні, який передбачає етап ділової комунікації та етап професійної комунікації. Важливим є чітке окреслення спектру компетентностей як показників якості засвоєння кожного з етапів.

Реалізація концепція «Мовної підготовки іноземців у ВНЗ України» забезпечить продуктивне оволодіння іноземними студентами російської/української мов і створить підґрунтя для фахового навчання та успішної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / уклад.: Л.І. Дзюбенко, В.В. Дубичинський, С.А. Чезганов [та ін.] / за ред. О.Н. Тростинської, Н.І. Ушакової. – К. : НТУУ “КПІ”, 2009. – ЧЗ. – 52 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання докт. пед наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Закон України. Про вищу освіту // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37–38, ст.2004);<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Локшина О.І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн-членів Європейського союзу / О.І. Локшина // Педагогіка і психологія : Вісник АПН України. –2007. – № 1 (54). – С. 131–142.
5. Навчальні плани та програми: (довузівська підготовка іноземних громадян): Ч. 1. Українська мова. Основи економіки. Біологія. Основи економічної та соціальної географії світу / уклад.: Л.Г. Новицька, О.Ф. Гудзенко, М.І. Дудка [та ін.]. – К. : ІВЦ Вид-во “Політехніка”, 2003. – Ч. 1. – 56 с.
6. Пономаренко В.С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні / В.С. Пономаренко. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. - 328 с.

7. Програма учебной дисциплины "Язык специальности и культура профессиональной речи" для иностранных студентов 2 курса всех специальностей всех форм обучения / сост. Э. Н. Герасименко, К. Л. Ковалёва. – 22 с.
8. Програма учебной дисциплины "Основы научной речи в учебной и профессиональной деятельности " для иностранных студентов 2 курса всех специальностей всех форм обучения. / сост. Н. Ф. Соценко. – 18 с.
9. Програма учебной дисциплины "Жанры научного стиля речи" для иностранных студентов 3 курса всех специальностей всех форм обучения. / сост. Н. Ф. Соценко. – 18 с.
10. Програма навчальної дисципліни "Основи ділової комунікації" для іноземних студентів 3 курсу усіх спеціальностей усіх форм навчання. / укл. О. Д. Баласанян. – 18 с.
11. Програма по русскому языку для студентов-иностранцев основных факультетов высших учебных заведений Украины III–IV уровней аккредитации / Н.И. Нагайцева, Т.А. Снегурова, С.Н. Чернявская [и др.]. – Харьков, 2004. – 59 с.
12. Робоча програма навчальної дисципліни "Українська мова науки, аналітичної сфери та управління" для студентів спеціальності 8.03050501 "Управління персоналом та економіка праці" денної форми навчання / укл. О. С. Черемська, В. Г. Сухенко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 52 с.
13. Робоча програма навчальної дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)" для іноземних студентів усіх напрямів підготовки всіх форм навчання / укл. О. С. Черемська, Г. Г. Гайдамака. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 45 с.
14. Робоча програма навчальної дисципліни "Іноземна мова (російська)" для іноземних студентів 1 курсу усіх спеціальностей денної форми навчання / укл. Н.Ф. Соценко, Е. М. Герасименко, К. Л. Ковальова. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 103 с. (Укр. мов.)

15. Українська мова науки, аналітичної сфери та управління : навчальний посібник / О. С. Черемська, В. Г. Сухенко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 240 с.
16. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навчально-практичний посібник для іноземних студентів усіх напрямів підготовки / О. С. Черемська, В. Г. Сухенко, Н. М. Карікова. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 190 с.
17. Ушакова Н.І., Дубічинський В.В., Тростинська О.М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти, 2011. – Вип. 19. – С. 136–146.
18. Черемська О.С. Формування мовної і комунікативної компетенцій мовою особистості у вищій школі / О.С. Черемська. – Вища школа: Науково-практичне видання. – 2010. – №12. – С.63–72.
19. Черемська О.С., Жовтобрюх В.Ф. Мовні компетенції як основа розвитку комунікативних умінь студента економічного ВНЗ // О.С.Черемська, В.Ф. Жовтобрюх. – Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Харків, 2010. – Вип. 1(8). – С.235–246.
20. Черемская О.С., Андреева Н.П. Научный стиль речи : Учебное пособие для иностранных студентов начального и продвинутого уровней обучения. – Х: Изд. ХНЭУ им. С. Кузнеця, 2014. – 162 с.
21. Вибіркова складова освітньо-професійних програм. – Режим доступу: http://www.hneu.edu.ua/Elective_component_of_educational_and_professional_programs
22. Громадське обговорення проектів нормативно-правових актів. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_print_bill/2031

